

Микола Степаненко

**ПРАВОПИСНА ПРАКТИКА
ДОБИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ**

Полтава
2021

УДК 811.161. 2'35 "199/20"

Рецензенти:

Л. В. Шитик, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького;

К. Ю. Голобородько, доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Степаненко М.

С79 Правописна практика доби незалежності / Микола Степаненко. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021. – 96 с

У пропонованому виданні в докладно проаналізовано методологію «Українського правопису» 1990 року, «Українського правопису» 1993 року, «Українського правопису» 2019 року, схарактеризовано систему графічних, орфографічних і пунктуаційних нововведень доби незалежності.

Для всіх, хто прагне дотримуватися норм сучасної літературної мови, хто вивчатиме або досліджуватиме еволюцію української орфографії та пунктуації.

УДК 811.161. 2'35 "199/20"

Затвердила до друку вчена рада

Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (протокол № 13 від 17 червня 2021 р.).

© Степаненко М. І., 2021

© ПНПУ імені В. Г. Короленка

ПЕРЕДМОВА

У пропонованій читачеві студії схарактеризовано особливості становлення українського орфографічного кодексу доби незалежності. З'ясовано методологію «Українського правопису» 1990 року («Українського правопису» 1993 року, «Українського правопису» 2019 року), встановлено систему графічних, орфографічних та пунктуаційних нововведень, що стосується кожного з видань, у проєкції на випрацювану традицію. Виняткову увагу приділено останнім правописним новаціям, які систематизовано та погруповано за різними критеріями й представлено у вигляді своєрідного довідника для тих, хто вивчатиме або досліджуватиме еволюцію найсучасніших орфографічних і пунктуаційних норм. Проаналізовано правописні дискусії, які точаться й нині, доведено, що стихійна критика орфографічної системи різних періодів її розвитку поступово набула конструктивного характеру, трансформувалася із зони екстралінгвальності, зокрема з політичної сфери, у власне мовну зону із жорстко регламентованими законами, опертими на

попередній правописний досвід і на сучасну лінгвопрактику. Акцент зроблено на тому, що одним із першочергових натеperішніх завдань є створення єдиного правопису для всіх українців материкової України й діаспори, який слугуватиме важливим консолідувальним чинником нації.

ВАЖЛИВІ ВІХИ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ

Значення стабільної орфографії для духовної культури – велетенське, адже правопис забезпечує міцність норми (кодексу) літературної мови, сприяє освіті й усталенню грамотності громадян.

Василь Німчук

...правопис не повинен воювати з мовою й накидати їй те, що їй чуже.

Юрій Шевельов

Ідеального, абсолютно бездоганного правопису в світі не існує і не може бути, хіба що для штучних мов.

Олександр Тараненко

У житті будь-якої етнічної спільноти виняткову роль відіграє правопис. Він є одним із її найважливіших консолідувальних чинників. Орфографію, як і мову загалом, вирізняє динамізм, тобто в різні історичні періоди правописні норми еволюціонують, нерідко виявляючи суперечливий характер. Зміни, що стосуються орфографії, нині по-

частішали у світовій практиці. Згадаймо хоча б недавні реформування німецького, португальського, азербайджанського, казахського, туркменського, білоруського правописів. Цей процес пов'язаний із дією екстра- й інтралігвальних чинників, з-поміж яких особливе місце відведено мовному контактуванню, що, з одного боку, віддзеркалює економічні, культурні, політичні зв'язки між державами, а з іншого, – передбачає механізм адаптування в мові-реципієнті запозичень із мови-донора й цим самим доводить, що корпус кожної мови репрезентують питомі складники, тобто ті, що сформувалися на її власній базі чи успадковані з мови-джерела, і безпосередні або опосередковані запозичення.

Українська мова має давню – понадтисячолітню – орфографічну традицію, аналіз якої – проблема не з нових, одначе й не з тих, які знайшли в науці своє остаточне розв'язання і не потребують надиктованих внутрішніми та зовнішніми суспільно-політичними трансформаціями, власне мовними причинами уточнень, коментувань або й контрастних оновлень. Мовознавець

В. В. Німчук виокремлює три умовні, але важливі етапи в історії становлення нашого правописного кодексу:

I. Давньокиївський (X–XIV ст.).

II. Староукраїнський (остання чверть XIV – XVIII ст.).

III. Новоукраїнський (XIX–XXI ст.) [7, с. 5].

Основою формування давньокиївського правопису була старослов'янська орфографія, що прийшла в Київську Русь після прийняття християнства. Щодо староукраїнського періоду, то він нерозривно пов'язаний із іменем видатного лінгвіста, знаного письменника, відомого церковного й освітнього діяча Мелетія Смотрицького (70-ті роки XVI ст. – 1633), який нормалізував правопис церковнослов'янської мови української редакції. Його «Грамматики...» була основним підручником церковнослов'янської мови в багатьох слов'янських країнах. Саме Мелетій Смотрицький увів нову букву на позначення дзвінкого проривного задньоязикового приголосного – ґ, запропонував правила використання літер на позначення голосних і

приголосних звуків, правила вживання великої літери, правила слов'янської пунктуації. Норми Смотрицького «досить швидко набули всеукраїнського визнання. Їх пристосували до своїх потреб і інші слов'яни, які зберігали Кирило-Мефодіївські традиції» [11, с. 5–6]; «з невеликими модифікаціями вони й нині чинні в богослужбовій сфері слов'ян там, де в літургію не введено живих національних мов... все з орфографії М. Смотрицького, що відповідало живому мовленню, використовувано і в українському світському письменстві до початку ХІХ ст., а на деяких теренах (наприклад у Закарпатті) – аж до середини ХІХ ст.» [7, с. 6]. Особливість новоукраїнського періоду полягає в тому, що в Україні, якій випало перебувати у складі різних держав, панував правописний різнобій: «кулішівка», «драгоманівка», «желехівка», «грінченківка», «максимовичівка» й ін. Ці орфографічні системи об'єднують різні принципи – історико-етимологічний («максимовичівка») і фонетичний («кулішівка», «драгоманівка», «желехівка», «грінченківка»). Системне впорядкування українського правопису при-

падає на початок ХХ століття. Особливим для української орфографії є 1918 рік, коли вийшли у світ «Головні правила українського правопису», які, на жаль, не знайшли свого практичного втілення. Отож знаковішими слід уважати наступні роки, зокрема 1919, коли АН схвалила «Найголовніші правила українського правопису», та 1921, коли вони були видані й послужили надійною базою для всіх майбутніх орфографічних систем – 1928, 1933, 1946, 1960, 1990, 1993, 2019 рр. Ці системи в різні роки ґрунтовно і принагідно досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені: Б. Ажнюк, Д. Баранник, А. Бурячок, І. Варченко, І. Вихованець, С. Головащук, А. Горняткевич, К. Городенська, А. Грищенко, О. Гузар, Й. Дзендзелівський, С. Єрмоленко, М. Жовтобрюх, Г. Колесник, А. Москаленко, В. Німчук, І. Огієнко, Г. Півторак, П. Плющ, Л. Полюга, О. Пономарів, Н. Пуряєва, В. Русанівський, О. Синявський, О. Тараненко, П. Тимошенко, Н. Тоцька, І. Фаріон, Ю. Шевельов, М. Штець, Ф. Шумлянський, П. Чучка, І. Ющук та ін.

«УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС»

1990 року

Відомо, що національне оновлення, яке спричинила горбачовська перебудова, розпочиналося з мовного питання – з ухвалення Закону «Про мови в Українській РСР» (28 жовтня 1989 року) і реформування української орфографії. З-поміж найсутніших чинників, що зумовили з'яву чергової редакції правопису, – передусім відновлення історичної справедливості, тобто повернення до активного вжитку штучно вилучених власне українських норм, а також тих, які з'явилися під впливом російської мови і, зрозуміло, дисонували, часто навіть контрастували з українською традицією, що приречена була на те, аби губитися в часі. На порядку денному опинилися самі собою й такі актуальні питання, як зближення світського правопису з конфесійним, узгодження діаспорної орфографічної традиції з материковою. Важливо наголосити, що 1990 року на I Міжнародному конгресі українців було заявлено про створення для всіх українців світу фундованого на засадах соборності правопису. Збігло 30 літ, але цей

благородний намір, на жаль, так і не зреалізувався.

«Український правопис» 1990 року не виник на голому місці й не став абсолютно новою орфографічною моделлю. Він органічно продовжив норми, закладені в попередніх виданнях. Найбільше над цим орфографічним кодексом потрудилася робоча група у складі мовознавців А. Бурячка, С. Головащука, Г. Колесника. Вона керувалася такими випрацьованими Орфографічною комісією при відділенні літератури, мови й мистецтвознавства АН УРСР загальними настановами: «1) не змінювати традиційної української графіки, відновивши традиційне розташування літер в абетці; 2) не ускладнювати принципи написання українських слів новими правилами й винятками, а навпаки, намагатися зменшувати їх кількість за рахунок уніфікації однотипних явищ; 3) по можливості спростити правопис складних слів, критично поставитись до правил, що регулюють уживання великої літери й под., – тобто тих правописних моментів, які не регулюються мовною структурою; 4) докладніше опрацювати правила щодо напи-

сання слів іншомовного походження, зокрема географічних назв та особових найменувань людей» [24, с. 3].

Правописна комісія АН УРСР, до якої ввійшли провідні вчені-мовознавці, письменники, педагоги, на своєму засіданні 31 жовтня 1989 року ухвалила такі основні орфографічні нововведення:

- Відновлення літери *г*, що передає на письмі задньоязиковий зімкнений приголосний як в українських словах, так і в давньо-запозичених та зукраїнізованих: *атрус, гава, газда, гандж, ганок, гатунок, гвалт, гвалтувати, гетати, гедзь, гелготати, герготати, герготіти, гигнути, гирлига, глей, гніт* (у лампі), *готель-могель, грасувати, грати* (іменник), *гратчастий, гречний, гринджоли, ґрунт, ґудзик, гуля, джигун, дзиґа, дзиґлик* тощо й похідні від них, а також у прізвищах *Ґалаґан, Ґудзь* і под. [24, с. 20].

«... Повернення до алфавіту літери *г* (п'ятої літери), – слушно зауважує Б. Ажнюк, – дозволить запобігти штучному збідненню фонетичної системи української мови: не секрет, що під впливом орфографії непоодинокую стала асимільована вимова

вищенаведених слів – *ганок, гудзик, гуля* і т. п., хоча за правилами української орфоепії вимова з [г] була нормативною ... До того ж уживання цього знака має значну писемну традицію як у західноукраїнських землях, так і на Наддніпрянщині» [1, с. 74].

- Уживання великої букви в назвах культових книг (*Апостол, Біблія, Євангеліє, Коран, Псалтир, Часослов*), релігійних понять [*Бог* (але *боги*), *Божя Матір, Син Божий, Святий Дух*], релігійних свят і постів (*Благовіщення, Великдень, Івана Купала, Петра й Павла, Покрова, Різдво, Теплового Олексі, Успіння; Великий піст, Масниця, Петрівка, Пилипівка, Спасівка*) [24, с. 59–60].

- Закріплення за кличною формою статусу кличного відмінка з притаманною йому формою вираження: *дружино, душе, мріє, бабусю* [24, с. 71]; *баби, робітниці* [24, с. 73]; *батьку, слухачу, Петре, бійцю, шевче, маляре, Глібов і Глібове, Києве* [24, с. 79]; *брати, товариші; вісте, любове; ночі, матері* [24, с. 82]; *галченя, курча* [24, с. 83]; *гусята, телята* [24, с. 84].

- Передача французького **и** українським **у**, а не **ю** у слові *журі*, прізвищах *Жуль Верн*, *Жусьє* та похідних від них утвореннях – *жуль-вернівський* [24, с. 107, 104, 120, 108].

- Написання разом складних іменників – загальних або власних назв, які мають у своїй структурі частину *пів-*: *піваркуша*, *півгодини*, *півдюжини*, *півкарбованця*, *півкіло*, *півмісяць*, *півогірка*, *пів'яблука*; *пів-Європи*, *пів-Києва* [24, с. 35].

- Написання з апострофом оніма *В'ячеслав*, апелятивів на зразок *пів'ящика*, *пів'ями*, *дит'ясла*, *пан'європейський* [24, с. 11–12].

- Уживання неподвоєних букв на позначення приголосних у невідмінюваних загальних назвах іншомовного походження: *анали*, *бароко*, *беладона*, *бравісимо*, *інтермецо*, *лібрето*, *піанісимо*, *стакато*, *фортисимо* [24, с. 104].

- Відсутність подвійної йотації в загальних назвах іншомовного походження: *конвеєр*, *параноя*, *секвоя*, *феєрверк* [але: *Гавайї*, *Гойя*, *Савойя*, *Фейєрбах*; *майя* (народність), *фойє*] [24, с. 105].

- Поширення «правила дев'ятки» на окремі апелятиви (*бравісимо, піанісимо, фортисимо*) [24, с. 106, 104].

- Написання **и** в географічних назвах іншомовного походження з кінцевим **-ида, -ика** (*Флорида, Корсика, Мексика*), після шиплячих приголосних (*Вашингтон, Вірджинія, Гемпшир, Йоркшир, Чикаго, Чилі*), із звукосполученням **-ри-** перед приголосним (*Мавританія, Мадрид*), за традиційною вимовою (*Бастилія, Бразилія, Вавилон, Ватикан, Братислава, Сардинія, Сирія, Сицилія, Скандинавія, Тибет*) та в похідних від них утвореннях (*сирієць, сирійський; скандинавець, скандинавський*) [24, с. 106–107].

- Запровадження нового розділу «Складні особові імена та прізвиська й похідні від них прикметники», де пояснено «правопис таких українських та іншомовних імен, як *Іван Волове Око, Гай Юлій Цезар, Людвіг ван Бетховен, Отто фон Бісмарк, Шон О'Кейсі, Анрі де Сен-Сімон, дон Педро*, але *Дон Жуан, Дон Кіхот* – відомі літературні герої (пор. *донжуан* – загальна назва), *Нур ед Дін, Кім Ір Сен, Ден Сяопін, Ізмаїлбей, Турсунзаде*. Прикметники від складних

особових імен, що пишуться через дефіс, зберігають це написання, наприклад, *сенсімонівський* (від *Сен-Сімон*). Прикметники від китайських, корейських, в'єтнамських, індонезійських особових імен пишуться разом: *маоцзедунівський* (від *Мао Цзедун*), *кімірсенівський* (від *Кім Ір Сен*). Прикметники від прізвищ типу *Д'Артаньян* зберігають апостроф після частки – *д'артаньянівський*, похідні від прізвищ зі службовими словами *ван, фон* (*ван Бетховен, фон Бісмарк*) утворюються тільки від іменника: *бетховенський, бісмарківський*, похідні від *де Голль* – *деголлівський, Нур ед Дін* – *нуреддінівський*. Від ряду складних іменних форм прикметники не утворюються, наприклад: *Марко Вовчок, Гулак-Артемівський, Річард Левове Серце, Керогли, Осман-паша* тощо» [1, с. 75].

- Написання частки **не** в ролі префікса в іменниках – власних назвах із дефісом (*неЄвропа*), а в загальних – разом (*нелюдина, неїстота*) [24, с. 48].

- Зміни у правописі прикметникових форм, які мають у своїй основі суфікс **-ськ(ий)** і утворені від найменувань народів

та географічних назв із кінцевим приголосним: *г, ж, з* + *-ський* → *-зький*: *Гаага* – *гаазький*, *Данціг* – *данцізький*, *Лейпціг* – *лейпцізький*; *с, х, ш* + *-ський* → *-ський*: *Карабах* – *карабаський*, *Кандалакша* – *кандалакський* [24, с. 127].

• Конкретизування семантичних типів іменників другої відміни чоловічого роду на приголосний, які мають закінчення *-у* (у твердій і мішаній групі), *-ю* (у м'якій групі) в родовому відмінку однини. Ідеться про 1) назви будівель, споруд, приміщень та їх частин: *вокзалу, танку, даху, заводу, залу, замку, каналу, коридору, магазину, мезоніну, метрополітену, молу, палацу, поверху, сараю, тину, універмагу, шинку*, але (переважно з наголосом на закінченні): *бліндажа, гаража, куреня, млина, хліва*; *-а (-я)* вживається також в іменниках – назвах архітектурних деталей: *карниза, еркера, портика*; 2) переважну більшість слів зі значенням місця, простору тощо: *абзацу, валу, байраку, краю, лиману, луку, майдану, рову, ручаю, світу, уривку, яру*, але: *горба, хутора* тощо, а також зменшені форми на *-к*: *ліска, майданчика, ставка, ярка*; 3) назви почуттів: *болю*,

гніву, жалю, страху; 4) найменування процесів, станів, властивостей, ознак, формацій, явищ суспільного життя, загальних і абстрактних понять: *авралу, бігу, винятку, галасу, грипу, дисонансу, догмату, достатку, екзамену, експорту, екскурсу, звуку* (але, як термін *звука*), *ідеалу, інтересу, канону, кашлю, клопоту, колоквіуму, комунізму, конфлікту, крику, лету (льоту), мажору, міражу, мінімуму, модусу, моменту, принципу, прогресу, процесу, реалізму, регресу, рейсу, ремонту, ритму, руху, світогляду, сорту, соціалізму, спорту, способу, стиду, стогону, тифу, толку, хисту, ходу, шуму*, але: *ляпаса, ривка, стрибка, стусана*; 5) терміни іншомовного походження, що означають фізичні або хімічні процеси, частину площі й т. ін.: *аналізу, електролізу, імпульсу, синтезу, ферменту*, а також літературознавчі терміни: *альманаху, епосу, жанру, журналу, міфу, нарису, образу, памфлету, роману, стилю, сюжету, фейлетону* тощо; 6) назви ігор і танців: *баскетболу, вальсу, волейболу, краков'яку, танку, танцю, тенісу, футболу, хокею*, але: *гопака, козака*» [24, с. 74–75].

На рівні розгляданої відмінкової парадигми відбулися деякі перегрупування. Відповідно до «Українського правопису» 1960 року закінчення **-а, -я** мають багато-складові іменники *березняка, вишняка, чагарника* [23, с. 78–79], тоді як в «Українському правописі» 1990 року вирізнені лексеми ввійшли до розряду збірних понять, які мають закінчення **-у, -ю** [24, с. 74].

Українське суспільство неоднозначно зреагувало на орфографічні новації: одні з них сприйнялися нейтрально, тоді як інші викликали тривогу, навіть спротив. Розгорнулася жвава полеміка, яка подеколи ставала аж занадто емоційною. Шпальти всеукраїнських і крайових періодичних видань рясніли публікаціями, що безпосередньо стосувалися проблем нового правопису. Їхні автори – учені, педагоги, працівники засобів масової інформації, прості українці, яким болить майбутнє молодій державі. Від окремих людей і цілих колективів надходили різноманітні пропозиції. Так, учителі Полтавської області у своєму листі до міністра народної освіти Івана Зязюна обурювалися тим, що їх «позбавили права висловити свої думки що-

до доцільності або недоцільності запропонованих ученими змін в “Українському правописі”», що «попри всі заклики преси і громадськості автори правопису знехтували думкою вчительства». Вони вимагали «не впроваджувати новий правопис доти, доки його не буде обговорено... на сторінках газети “Освіта” та журналу “Українська мова і література в школі”», зобов’язували високопосадовця особисто втрутитися в цей процес [18]. У багатьох публікаціях ішлося про фінансові питання, про те, «чи підрахував хтось, скільки вже ж таки грошей треба витратити, щоб упровадити новий правопис?» [8]. Були серед опонентів і такі, які говорили про витрату мільярдних сум на перевидання фундаментальних праць (творів класиків марксизму-ленінізму, енциклопедій, підручників, географічних карт тощо) новим варіантом правопису [10]. Часто звучали прямотаки шантажувальні факти про його якість. У новому правописі нібито «втричі збільшено кількість винятків, нововведення порушують Закон про мови в Українській РСР. У змінах немає системи, вони непослідовні, часто зроблені без урахування етимології

слова. Нововведення віддаляють нашу мову від мови української діаспори... нагадують слова з помилками учня-семикласника» [31]. Опоненти нового правопису доводять з усіх сил, що реформування орфографічної системи, яке здійснює найвищий лінгвістичний орган держави, – справа безперспективна і скороминуча. «Не переучуйтеся, не перелаштовуйте свою свідомість, – патетично звертаються вони до українського люду. – Погортайте третє видання правопису і заховайте в шухляду до кращих часів. А вони не за горами: на першому конгресі Міжнародної асоціації україністів, який 1990 року відбувся у Києві, створено Міжнародну орфографічну комісію, яка вироблятиме нові перли, спільні для України й діаспори» [там само].

Суспільного розголосу набула публікація «Реформа... похапцем» у газеті «Радянська освіта». Її авторку – З. Рожченко – хвилює те, що орфографічні новації, які пропонує Інститут мовознавства, не стали доступними широкому загалові, що в нашій уже незалежній державі знають більше про зміни у французькому правописі, ніж в українському. Авторка свідомо того, що

140 примірників накладу нового правопису замало, якщо орієнтуватися на «всю філологічну Україну», вона закликає кожного зацікавленого висловити свої міркування й переконує, що це позитивно вплине на непростий процес випрацювання орфографічних норм. У статті подано коментар до окремих змін з авторськими аргументами. Зняття подовження приголосних у словах *барокко*, *стаккато*, *інтермецо*, *бравіссімо*, *фінни*, *фортіссімо* нібито означатиме не що інше, як протистояння вимові, «тим більше, що в свідомості вже складається певний стереотип написання». Критично оцінено новації, пов'язані з уніфікацією правил правопису російських прізвищ, поширенням «правила дев'ятки» на географічні назви, прізвища, упровадженням написання разом, із дефісом та апострофом слів, що містять початковий елемент *пів*. Загальний висновок такий: «Здається, щодо фіксації форм *Рівне*, *Мукачів*, *Гельсінкі*, *Сян* проблем не буде, вони вже є сучасною нормою. А ось щодо інших моментів можна й посперечатися» [19].

Газета, про яку йдеться, запропонувала читачам анкету такого змісту: 1. Чи є сього-

дні, на вашу думку, необхідність у новому варіанті українського правопису? 2. Чи слід надрукувати в «РО» проект змін у правописі? 3. Які проблеми українського правопису ви хотіли б розв'язати негайно? Коротко напишіть про це. 4. Де ви працюєте? 5. Чи маєте ви філологічну освіту? [19].

Невдовзі в «Радянській освіті» з'явилася рубрика «Новий український правопис: яким йому бути?» [12] як своєрідна реакція на анкету. Завідувач відділу вищих навчальних закладів і науки О. Кравченко, котрий назвав нову редакцію «Українського правопису» «справжнісінькою революцією в людському мозку!» [9], повідомив, що на анкету відгукнулися вчителі й викладачі інститутів та університетів, редактори, коректори, журналісти, директори шкіл. Думки їхні, як і варт було сподіватися, розбіглися.

Так, завідувач кафедри стилістики Київського університету Олександр Пономарів підтримав наміри Інституту мовознавства, лінгвістично вмотивував новації, заявивши, що всі «запропоновані орфографічною комісією зміни сприятимуть удосконаленню української правописної системи. До них

треба звикати. Якась незручність триватиме лише певний час. Але до кращого звикають неважко» [16]. Подібну думку висловили львівські науковці Т. Панько, З. Терлак, Н. Захлюпана, М. Білоус, В. Пілецький, І. Ощипко. Вони загалом погодилися з пропонуваними змінами, навіть конкретизували окремі з них, як-от: «...“правило дев’ятки” доцільно поширити не тільки на загальні, а й на власні назви». Апеляція згадуваної З. Рожченко до широких верств населення щодо змін у правописі видається цим лінгвістами «не цілком коректною», бо вона «прерогатива передовсім вузького кола фахівців, які глибоко знають історію створення українського правопису і наукові засади вироблення правописних норм». Прикрим, на їхню думку, є і той факт, що З. Рожченко «намагається підігнати правопис українських слів під фонетичну й граматичну систему російської мови, як це практикувалося в попередні роки» [14]. Застереження іншого взірця надійшли від завідувача кафедри української мови Ужгородського державного університету І. Сабадаша й завідувача кафедри української мови Житомирського

державного педагогічного інституту М. Никончука. І. Сабодаш погоджується із З. Рожченко в тому, що з новим орфографічним кодексом треба ознайомити широку громадськість, констатує, що правописній комісії «слід було б прислухатися» до висловлених ним та його колегами пропозицій і «не вдаватися до амбіцій» [21]. М. Никончук запевняє, що «проект створений тими вченими, яким нічого робити в Інституті мовознавства і які взялися за суспільно непотрібну справу, а вірніше – шкідливу». На його погляд, немає жодних підстав «так кардинально міняти правопис. Краще йти по тому шляху, по якому йшли до цього часу – вносити поступові зміни» [10].

Вир дискусій, які точилися навколо нового орфографічного кодексу, захопив газету «Освіта». Вона не раз ставала на бік тих, хто критикував його, що засвідчують хоча б такі опубліковані матеріали: «переважна більшість освітян і працівників вищої школи не готова впроваджувати новий правопис», «читачів обурює позиція його авторів і видавців, які відверто проігнорували думку

мовників-практиків, “не помітили” численних застережень, зроблених учителями, викладачами вузів, журналістами, редакторами книжкових видавництв у пресі» [цит. за: 20]. Багатьом добре запам’яталася вміщена в аналізованому періодичному виданні стаття «Право писати неправильно» Т. Щітківської, наукового редактора видавництва «Українська Радянська Енциклопедія» [31]. Ця авторка, за словами Віталія Русанівського, очолила «когарту борців» проти нової редакції «Українського правопису» [20; див.: 30; 31]. У згаданій публікації висловлено критичні зауваження стосовно окремих орфографічних нововведень, наголошено, що в правописі 1990 року катастрофічно збільшено кількість винятків. Це продемонстровано, зокрема, на прикладі написання і після приголосних в особових іменниках та географічних назвах, а також у похідних прикметниках перед наступним приголосним і в кінці слова (*Едінбург, Крит, Россіні*). Аналізоване правило у словникові Г. Голоскевича представлено лише 4 прикладами (*Асирія, Вавилон, Ватикан, Сирія*). До 13 винятків (*Америка, Антарктика, Арктика, Атлантика,*

Африка, Балтика, Великобританія, Париж, Рига, Рим, Єгипет, Єрусалим, Палестина) [23, с. 118], які зафіксовано в «Українському правописі» 1960 року, додалося ще 24 (*Алжир, Бастилія, Братислава, Вавилон, Ватикан, Вашингтон, Корсика, Сирія, Сицилія* та ін.) в «Українському правописі» 1990 року [24, с. 101–102]. Висновок Т. Щітківської категоричний: «теорія “икання” надумана». Негативно оцінено написання *е* в російських прізвищах після *р* у суфіксах *-єв, -єєв* (*Андреєв*). Схарактеризовано й інші конкретні зміни, більшість із яких, на думку авторки публікації, є алогічними, несистемними, складними для засвоєння, отже, і безперспективними [31].

Зі своїм словом до «ласкавого чительника» через газету «Освіта» звернувся голова Орфографічної комісії В. Русанівський. Його стаття «Ще одна азбучна війна?» [20] – це передусім відповіді на закиди, уміщені в щойно проаналізованій публікації Т. Щітківської. Віталій Макарович коментує ухвалені правила правопису власних імен, чітко орієнтуючись на транскрипцію і транслітерацію та встановлюючи відмінність між ни-

ми. Він наголошує на тому, що з об'єктивних причин у новій редакції розширені правила написання слов'янських прізвищ, умотивовує потребу в розділі «Складні особові імена та прізвища й похідні від них прикметники», в оновленні способу передавання прикметникових закінчень, які входять до складу слов'янських географічних назв (*Банська Бистриця, Нові Замки, Стальова Воля, Чеський Крумльов*), в узаконенні відмінювання лише другої частини в географічних назвах із двох-трьох іменників або іменника та присвійного прикметника (*Алма-Ати, Баден Бадена, але Кончі-Засті, Пуці Водиці*), у розширенні «икання» (*Бразилія, Алжир*) головно через ту причину, що «український народ так вимовляє ці назви». Пояснено й інші зміни, зокрема місце **ь** в абетці з огляду на те, що «всі кириличні алфавіти, зведені в єдину матрицю, застосовувану в комп'ютерній техніці, повинні мати однакову послідовність» [там само].

Цікавою і дивною з висоти дня натеперішнього видається позиція, яку зайняла «Літературна Україна». Опоненти правопису звинувачували редакцію тижневика в тому,

що вона «як води в рот набрала з приводу поспішного введення в ужиток нового» орфографічного кодексу [17]. Після цієї критики газета запевнила своїх читачів, що *писатиме так, як вони звикли, як їх навчали у школі*. Трибуна письменників України заговорила про малий наклад правопису, про «численну армію фахівців», яка має сідати за парти й вивчати нові або перероблені правила та студіювати сонмище винятків, про відсутність словників і перспектив виходу їх у світ найближчим часом тощо.

Надруковані в Україні й за її межами критичні огляди, побажання, пропозиції, рекомендації тощо вмістяться не в один том, який із цікавістю читатимуть різні люди й сьогодні, оскільки компромісу в царині правопису навіть у материковій Україні, не кажучи вже про діаспору, не знайдено. Вельми промовистим є той факт, що навіть ученимознавці мають полярні погляди на ту або ту орфографічну норму.

Важливо наголосити на одному досить-таки показовому моментові: у добу незалежності запанував правописний хаос, який, на превеликий жаль, не перепинився й доте-

пер. Різні видавництва послуговуються «своїми» орфографічними системами, окремі телеканали вдаються до колишніх норм, незважаючи на чинний правописний кодекс, урешті, деякі авторитетні люди, оприявнюючи науковий, мистецький, художній чи інший набуток, сміливо заявляють про власні орфографічні вподобання. Зрозуміло, цього в державі, основними принципами функціонування якої є верховенство права та верховенство закону, не може бути. Маємо підстави сміливо говорити, що в Україні йде азбучна війна, яка вже мала місце в нашій наповненій суперечностей історії писемності. «Впровадженню нового правопису не могли зарадити навіть спеціальні директиви урядових інстанцій (річ нечувана для попередніх українських правописів, починаючи від 1933 р., які впроваджувалися негайно і жодним чином не могли бути порушені), – слушно наголошує О. О. Тараненко. – Інструкції командно-адміністративної системи у сфері духовного життя на цей час уже перестали діяти, а якісь інші імперативи їм на зміну в нашій свідомості не з'явилися» [22, с. 4].

«УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС»

1993 року

Новою, менш яскравою сторінкою в історії української орфографії став «Український правопис» 1993 року. Він практично не відрізняється від «Українського правопису» 1990 року, отже, можна говорити про якісь «косметичні» зміни. Розбіжності спостережено на рівні передмови: у четвертій редакції вона більша за обсягом, багатша на інформацію, зорієнтована головно на історію графіки та орфографії. Виняткову увагу приділено «Українському правопису» 1928 року, згадано про видання 1933, 1946, 1960 рр., зроблено покликання на ще донедавна не цитовану працю І. Огієнка «Нариси з історії української мови: система українського правопису. Популярно-науковий курс з історичним освітленням» (Варшава, 1927), зокрема, актуалізовано таку думку вченого: «від 1798 до 1905 року нараховується близько 50 різних (більш і менш поширених – іноді й суто індивідуальних) правописних систем» [25, с. 3].

Робоча комісія послуговувалася тими загальними настановами, які лягли в основу

«Українського правопису» 1990 року. Склад її не мінявся. Що ж до соборності, тобто випрацювання такого орфографічного кодексу, який би об'єднав українців світу, то про його реалізацію говорити ще зарано. «Разом із тим, – читаємо в “Передмові”, – комісія одностайно підтримала постанову I Міжнародного конгресу українців (27 серпня – 3 вересня 1991 року) про потребу вироблення єдиного правопису для всіх українців, що проживають як в Україні, так і за її межами. Єдиний правопис має базуватися на всьому історичному досвіді його творення» [25, с. 6].

Підготовці цього варіанту правопису передувала гостра суперечка, яка знайшла своє логічне продовження і після його ухвалення. Слід зауважити, що на зміну деструктивній, фрагментарній дискусії прийшла конструктивна, системна полеміка. У цьому пересвідчують виступи учасників засідання Української національної комісії з питань правопису, що відбулося в листопаді 1994 року в Інституті української мови. Один із них – О. Тараненко – наголошує на тому, що правописні суперечки кінця 1980-х

– початку 1990-х років висвітлили «складний комплекс як суто лінгвістичних, так і пов'язаних з ними соціальних проблем не тільки правопису, а й узагалі суспільного функціонування української літературної мови в умовах уже незалежної української держави й утягнули у свою орбіту через засоби масової інформації широкі верстви населення» [22, с. 3]. Погляди, про які мовиться, виразно контрастують – від прагнення нічого не міняти в сучасному правописному кодексі до повного його реформування, передовсім наближенні до «скрипниківської» редакції, що є потужним чинником єднання діаспори з материковою Україною. Як не дивно, але ці змагання не вщухли й сьогодні, отже, повернення до правописної практики кінця 20-х – початку 30-х років не втратило своєї гостроти, воно потребує ретельного осмислення і виваженого конструктивного втілення. На думку О. Тараненка, засадничими положеннями правопису будь-якої мови є такі: 1) якомога адекватніше відрефлексування форми і змісту живої мови; 2) стабільність, що забезпечує «духовний зв'язок поколінь»;

3) витримання певної розумної межі «між відтворенням фонетичної специфіки мови-джерела і збереженнями звукового образу рідної мови»; 4) логічна послідовність та внутрішня несуперечливість, тобто правопис має «охоплювати максимально можливу кількість орфограм та пунктограм» [22, с. 5–6]. Мовиться, зрозуміло, про ідеальну орфографічну модель, якої фактично не існує. Насправді ж спостерігаємо іншу картину: реалізація кожної з вирізнених засад наражається на суперечності, унаслідок чого з'являються факти, які виходять за береги тієї або тієї парадигми, норми тощо. Яскравим підтвердженням цього може слугувати флексійний набір (-а, -я або -у, -ю) семантично поліфункційних іменників другої відміни однини чоловічого роду з основою на приголосний у родовому відмінкові: 1) *атома, вектора, інтеграла, префікса*, але: *синтаксису, фразеологізму*; 2) *відмінка, восьмикутника, займенника, шків*, але: *виду, роду, складу, способу*; 3) *живота, носа, шлунка*, але: *стравоходу*; 4) *барака, комина, вітряка*, але: *підмурку, покою*; 5) *Бердянська, Кременця, Луцька, Піттсбурга, Мирго-*

рода, Тернополя, Житомира, Ярослава, Франкфурта, Києва, Колгуєва, Батурина, але: Зеленого Гаю, Кривого Рогу, Широкого Лану; 6) бігу, задуму, затору, але: ривка, стрибка, стусана; 7) вітру, морозу, але: Вітра, Мороза (персоніфіковані предмети і явища); 8) полку, рою, але: табуна; 9) щавлю, ячменю, але: вівса; 10) вальсу, краков'яку, але: гопака, козака; 11) будинку, вокзалу, метрополітену, універмагу, але: бліндажа, гаража, куреня, млина, сажка, хліва; білка, хліба [25, с. 113–118].

Цікавими видаються міркування І. Ющука. На його переконання, правопис має бути не безкомпромісно категоричним, а максимально лаконічним, точним і дохідливим, не перевантаженим зайвими малоінформативними поясненнями, а ще – стабільним і консервативним. Він повинен орієнтуватися не на вузькоговіркові особливості, а на загальномовний обшир. Свої роздуми вчений підкріплює конкретними промовистими прикладами, як-от: «Незрозуміло, наприклад, чому літери **и** та **і** по-різному пишуться в іншомовних географічних назвах і в так само іншомовних особових назвах:

Крит, Мадрид, але Рішельє (французький політичний діяч), *Фрідріх* (німецьке ім'я). А як у такому випадку писати назву канадської річки: *Рішельє* чи *Ришельє*? Або назву німецького населеного пункту: *Фрідріхсфельд* чи *Фридрихсфельд*?.. І вже зовсім алогічними є такі різні написання слів одного походження, як *Р. Дізель* і *дизель*, *Е.-В. Сіменс* і *сіменс* (одиниця електричної провідності), *А.-Ж. Рішельє* і *ришельє*, *В.-І. Берінг* і *Берингове море*. Логічно було б до всіх іншомовних власних назв, як і до загальних, коли йдеться про написання **и** та **і**, застосувати єдине правило «дев'ятки»: адже і ті й ті слова однакового походження та однаково вимовляються в рідних для них мовах незалежно від їхнього значення. Ми ж тим часом інакше пишемо загальні назви, інакше – власні особові назви, а ще інакше – власні географічні назви, не рахуючи численних винятків» [32, с. 10].

З різних позицій до вдосконалення чи зміни українського правопису підходять мовознавці Л. Полюга й Д. Баранник. Л. Полюга вважає підвалиною кожного національного правопису як об'єднувального

чинника нації в самій Україні і світі систему національної мови, але не ту, що зазнала ревізії, над котрою ретельно попрацювали «радянські редактори-цензори», а насамперед живу українську літературну мову, яка є «відшліфованим продуктом національної мови, мови всіх етнолінгвістичних груп української нації, така, що відображає синтетичний наддіалектний варіант з гнучкою системою та критерієм зрозумілості» [15, с. 12]. Учений, аналізуючи орфографічні системи 1928 й 1946 рр., з усією відповідальністю заявляє, що до обох із них «доцільно підходити розважено, враховуючи те, що з часу виходу першого правопису відбулися значні зміни в українській літературній мові східних та західних традицій» [там само], і висловлює конкретні пропозиції стосовно створення національного правопису для всього українського народу: «... необхідно відновити перетяті традиції та відмовитися від ненатурального використання чужих українській мові принципів правопису іншої мови, зробити його найпростішим для користування і найлегшим для сприйняття» [15, с. 13].

Д. Баранник обстоює іншу точку зору: нова редакція правопису має будуватися на чинних орфографічних засадах, вона «повинна бути укладена з урахуванням об'єктивних закономірностей розвитку української літературної мови і спиратися на ті вже досить стійкі правописні традиції, які склалися в Україні» [2, с. 15]. Щодо мови діаспори і правопису, яким вона послуговується, то основна думка така: «При підготовці нової редакції “Українського правопису” недоцільно (за винятком окремих часткових моментів) орієнтуватися на правопис, яким зараз користується значна частина української діаспори і в основі якого лежить правопис 1929 року» [там само]. Окремі орфографічні норми з нематерикової мовної практики можуть бути взяті, але лише ті, які не допускають «розширення варіантного діапазону правописної норми» [там само].

П. Чучка критично оцінює правописні системи останнього півстоліття (1946, 1960, 1990, 1993 рр.). З-поміж найважливіших завдань, які стоять перед орфографічною комісією, вирізнено такі: 1) повернення нашому правописові, а отже, і мові загалом

«натурального обличчя», а саме: відновлення літери **г** в питомих і запозичених словах, а також чергування фонемі /**г**/ із /**дв**/ у давальному та місцевому відмінках (*Гаага* – *Гаадзі*, *Вінніпет* – у *Вінніпедзі*), розширення дзвінкої фонемі /**г**/ та глухої фонемі /**х**/ у словацьких, чеських, німецьких та інших словах; функціонування закінчення **-и** в іменниках третьої відміни (*радості* – *радо-сти*, *солі* – *соли*), яке «в живому українському мовленні має глибоке історичне коріння» [27, с. 24]; уживання слів *проект*, *проекція*, *геніальний*, *радіація*, а не *проект*, *проекція*, *геніальний*, *радіація*; 2) упорядкування системи відмінювання іменників, актуалізація не надуманих, а реальних словоформ, напр.: *Мукачево* → *Мукачеву*, *Мукачевом*, у *Мукачеві*; *Бадзьо*, *дядьо* → *Бадзьові*, *дядьові*; 3) усунення алогізмів, анахронізмів та невмотивованих винятків, як-от: *Гренландія*, *Голландія* чи *Ісландія* – *Фінляндія*; *лауреат* – *лавр*; *майстер* – *гросмейстер*; *потуречити* – *Туреччина*; *Коростенський*, *Тернопільський* – *Волинський*, *Уманський*; 4) максимальне скорочення кількості правил, різних їхніх пунктів, винятків; 5) наведення порядку в

передачі власних назв іншомовного походження: не слід робити винятки для російських та білоруських імен (*Михаїл, Філін, Єкатерина*). П. Чучка висловлює оптимістичну думку: «... при добрій волі членів комісії, при їх поступливості протягом двох років можна буде підготувати і покласти на стіл повноцінний “Український правопис”» [27, с. 26].

По-іншому трактує правописні проблеми С. Єрмоленко. Вона говорить про «зміни закономірні, поступові, але не революційні» [5, с. 32]. На думку дослідниці, «скрипниківська» правописна практика – «це вже історія» [5, с. 33]. Сучасний правопис «має прагнути до фіксації сучасної норми – найпоширеніших, традиційних правил написання слів і словоформ і до визначення найзагальніших тенденцій зміни» [5, с. 34]. Якщо ж події розглядати за іншим сценарієм, «“найреволюційніший” правопис залишиться тільки однією з лінгвістичних праць», яка «не матиме практичного застосування у сфері масової писемної комунікації» [там само].

Найрадикальніші новації пропонував А. Бурячок. Він виходив із тієї позиції, що «єдиний правопис має базуватись на всьому історичному досвіді його творення» [3, с. 16]. Учений брав до уваги численні відгуки в пресі на останнє видання правопису, погляди відомих діаспоритів. Ці зміни стосуються вживання літери **г** в іншомовних словах новішого походження, перенесення м'якого знака на кінець абетки, а кличного відмінка після номінатива або акузатива, правил уживання закінчень у родовому відмінкові іменників II відміни, III відміни на **-ть**, а також слів *кров, любов, осінь, сіль, Русь*, написання *баський* (від *баски*), *казаський* (від *казах*), *тюрський* (від *тюрки*), *перемисьльський* (від *Перемисьль*), передавання **h** через **г** у словах *гобі, гокей, Гемінгуей*, а грецької літери **th** українською літерою **т** у словах на зразок *аритметика, катедра, логаритм, ортографія* (*аритметичний, катедральний, логаритмічний, ортографічний*), обмеження кількості загальних назв із подвоєнням приголосних словами [*аннали, бонна, ванна (ванний), мадонна, манна (манний), панна, пенні, білл, булла, вілла, мулла,*

дурра, мірра], написання без подвоєння **т, н** таких слів, як *брото, мото, нето й тона*, передання початкового **ie (hie)** через **є** у словах *єрарх, єрархія, єрей, єрогліф* (пор. *єзуїт, Єна, Єрусалим*), початкових **іо, уо, јо** як один, а не два склади (*йон, йонізатор, йонійський, Йонічне море* (пор. *йод, йога, Йорданія, Нью-Йорк, Йон, Йосип*), іншомовного сполучення **іа, іу** українським **ія, ію** (*артерія, артеріяльний, геніяльний, діалектика, матерія, матеріяльний, Віярдо, Оссіян, радіус, тріумф, Фіюме*), іншомовного **і** після приголосних **д, т, з, с, ц, ж (дж), ч, щ, р** перед наступним приголосним, крім **ј** та в кінці слова, через **и** у власних назвах (*Алжир, Антарктида, Вашингтон, Вірджинія, Единбург, Жиронда, Корсика, Ляйпциг, Мадрид, Чикаго; Абашидзе, Гримм, Джигарханян, Дидро, Цицерон, Чингісхан*, але: *Австрія, Віші, Сочі; Анді, Овідій, Тиціян*), іншомовних дифтонгів **ау, оу** сполученням **ав, ов** (*авдиторія, авдієнція, лавреат, локавт, павза, фавна* (був досі один виняток *мавзолей*); *джовль, клоун; Джорджтаун, Кавнас, Кравзе, Фавст, Штраус; Вовверман, Шов*), німецького ди-

фтонга **ei** та голландського **iu**, **y** згідно з орфоепічною традицією в цих мовах (*драйф, маркшайдер, капельмайстер, штрайкбрехер; Ляйнциг, Райн, Швайцарія, Гайне, Айнштайн; капельмейєгер, штрейкбрехер; Лейнциг, Швейцарія; Гейне; Айзенах, Нортгайм; Кайзер, Майнгоф*), англійського початкового **w** у власних назвах через **v** (*Вебстер, Вільсон, Вільямс, Вінер, Вінніпег; також Вайльд, Вельс, Волл-Стрит*), польського й чеського **e** в географічних назвах із суфіксом **-ц-** через **i** [*Кельці, Кельців (і Кельць), Кельцям і т. д., Кошиці, Кошиць, Кошицям*], польського **o**, що входить до суфікса **-ow** через **i** (*Краків, Грубешів, Жирардів, Жешів, Томашів*) [3, с. 16–19].

Представники діаспори, які послідовно тримаються «скрипниківського» правопису, опікувалися здебільшого проблемою репрезентації «слів, засвоєних із чужих мов» [4, с. 30]. Так, Д. Горняткевич пропонував передавати англійське й німецьке задньоязикове **h** українським **г**, а не **х** [*Гаггард (Haggard), а не Хаггард; Гемітвей (Hemmingway), а не Хемігуей; гафбек (halfback), а не хавбек; гобі (hobby), а не хобі*

й т. д.], англійське **w** – українським **в** «без огляду на позицію в складі» (*Гемінгвей, Вайлд (Wilde), Вілсон (Wilson), Вільям (William), авт (out)* і т. д.), німецький дифтонг [**aj**], який передають літерами **ei**, – українськими буквами **ай** (якщо вживаємо *майстер*, то треба й *капельмайстер, концертмайстер, балетмайстер*, а також *Айнштайн, Гайне, Швайцарія, Ляйтціг, Райн, штрейкбрехер*), а німецьке [**oj**], «яке може бути написаним **eu** або **äü**, треба конче примінити й до таких слів, як *Фройд, фройдизм, фройдистський* і чимало інших» [4, с. 30–37]. Представник україністів Словаччини М. Штець переконував, що словацькі власні назви з дифтонгом **ia** в суфіксах **-iak, -iar** слід передавати через **ья** після приголосних **д, т, з, с, л, н** (*Габоуштьяк, Бетльяр, Хміньянська Нова Вєсь*) або через **апостроф** та **я** після приголосних **ч, ш, ц, в** (*Андруш'як, Маруш'як, Меч'яр, Ракуч'як, Уш'як, Грнч'ярська Вєсь, Дів'яцька Нова Вєсь*). На його думку, для чеських та словацьких жіночих прізвищ, утворених від чоловічих прізвищ на приголосні **-ова**, нормативним є формант **-ова** в усіх позиціях [*Га-*

шек – Гашекова, Горняк – Горнякова, Моравець – Моравцова, Подолак – Подолакова, Мудрик – Мудрикова, Шиндлраж – Шиндларжова (не Моравцева, Шиндларжева)] [29, с. 31].

Цінні відомості щодо минулого й сучасного українського орфографічного кодексу запропонував Ю. Шевельов у своєму виступі на 2-му засіданні Української національної комісії з правопису при Кабінеті Міністрів України (травень 1995 року). Учений коротко виклав історію правопису ХІХ–ХХ століття, наголосивши, що він «еволюціонував від стихійності через певну міру демократичності до урядового наказу» [28, с. 4], і зробивши основний акцент на доречності й межах використання критеріїв, що слугували основою вироблення правил українського правопису. Мовилося, зокрема, про такі критерії: 1) «бо ми так говоримо»: спрацьовує тоді, коли йдеться про відсутність варіантів, за їхньої наявності він «автоматично веде до суб'єктивізму» [там само]; 2) національна єдність: не спрацював, це «була самоомана» [28, с. 5]; 3) орієнтування на російську мову і правопис:

мотивоване нібито винятковою близькою спорідненістю української та російської мов, а також тим, що «Росії належить провід на шляху до соціалізму» [там само]; 4) спрощення правил шляхом усунення дублетів і винятків. «Український правопис» 1993 року, за висновувальною оцінкою Ю. Шевельова, – «латанина із слідами праці багатьох упорядників, часом взаємозаперечними, не цілість, а конгломерат, позбавлений єдності й систематичности» [28, с. 8].

Як бачимо, «Український правопис» 1993 року постає в оцінці мовознавців таким, що потребує суттєвого корегування. Запропоновані виходи із ситуації кардинально різняться між собою, що є свідченням складності проблеми.

ПРОЄКТ НАЙНОВІШОЇ РЕДАКЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ

Ще одним не позбавленим знаковості кроком на шляху реформування нашої орфографічної системи став «Проект найновішої редакції українського правопису». Основними орфографічними нововведеннями, над якими працювали відомі вчені-мовознавці В. Німчук, А. Грищенко, І. Вихованець, К. Городенська, С. Головащук, Н. Клименко, О. Пономарів, Н. Тоцька, є такі [7, с. 562–568]:

- Писати послідовно букву **г** у питомих (*гава*), засвоєних (*танок*) загальних назвах та у власних найменуваннях (*Гіга* – прізвище; *Ганичі* – топонім).

- Писати літеру **и** на початку українських питомих та засвоєних слів перед приголосними **н** та **р**, на початку відповідних вигуків, звуконаслідувань і похідних від них утворень: *иниий, ирій, ирод, ич!*, *икати*, на початку іншомовних запозичень – загальних і власних назв, коли в мові-донорі на початку слова наявний звук, близький до українського **и**: *ир* (‘загальна назва пісні в деяких

тюркомовних народів’), *Игуатта* (‘річка в Якутії’).

- Писати слово *нів* у значенні «половина» тільки окремо від сусідніх слів. Коли елемент *нів* має інше значення, писати його разом: *нів ночі*, але *нівніч*, *нівночі* й т. ін. Разом *нів* писати і в прикметниках, похідних від сполуки *нів* з іменником: *нів години* – *нівгодинний*.

- Уживати флексію **-и** в іменниках третьої відміни з кінцевою групою приголосних, а також у словах *кров*, *любов*, *осінь*, *сіль*, *Русь* у родовому відмінку.

- Уживати закінчення **-и** в родовому відмінку однини іменників четвертої відміни, які відмінюючись приймають **-ен**: *ім'я* – *ім-ен-и*.

- Відмінювати іноземні запозичення – іменники на **-о**, крім тих, у яких перед **-о** є інші голосні: *пальто* – *пальта*, *бюро* – *бюра* й т. ін.; *Леонардо* – *Леонарда*, але *радіо* – *радіо*, *Маріо* – *Маріо*.

- Писати в запозичених загальних назвах тільки **г**, незалежно від того, **h** чи **g** вимовляють у мові-джерелі: *гербарій*, *гіпотеза*, *газета*, *гол*. В окремих словах, запози-

чених переважно через російську мову з англійської, відповідно до **h** передбачено й далі писати **x**: *хобі, хокей, ноу-хау*.

- В антропонімах та похідних від них лексемах вживати **г** або **г** відповідно до звукового складу (**h** – **g**) назв у мовах-донорах: *Гете, Гегель*. У власних географічних назвах уживати **г**, незалежно від того **h** чи **g** маємо в мові-джерелі.

- Уживати як нормативні паралельні форми: *ефір – етер, кафедра – катедра, марафон – марафон* і т. ін. у словах грецького походження на місці букви **θ** (**th**).

- У загальних назвах іншомовного походження подовження приголосних звичайно не передаємо: *тона, нето, брутто*, але *ванна, вілла, манна, булла* та деякі інші (бо є слова *віла* «русалка в сербів», *мана* й т. ін.).

- Слова з церковно-релігійної сфери (давні запозичення) з «правилом дев'ятки» не пов'язані. У них між усіма приголосними пишемо **и**: *євангелист, єпископ, алилуя, Вифлеєм*.

- Поширити «правило дев'ятки» на правопис іншомовних власних назв: *Аристотель, Едип, Сизиф; Занзибар, Сиракузи*.

- У загальних назвах іншомовного походження перед йотованими після губних писати апостроф: *б'юро, б'юджет, п'юнітр, м'юзикл*.

- У словах іншомовного походження, де в мові-джерелі звучить **j**, у позиції перед **o** писати **й**: *йонійський, йоаніт, Йоан, Йов*.

- Писати слово *проект* і похідні від нього з буквою **с**.

- Писати **ія** всередині слів іншомовного походження на місці **ia**: *артеріяльний, геніяльний, матеріял*.

- Не писати зайвої букви **й** у словах, де його немає в мові-джерелі запозичення: *гуява* «вид тропічних деревних рослин», *мая* «індіанський народ у Латинській Америці», *фоє*.

- Писати тільки початковий **ю** в словах, де в мові-джерелі початкова група **ju**: *Юда*.

- Передавати іншомовний дифтонг **au** через **ав** у загальних найменуваннях: *авдит, аудиторія, авкціон, автобіографія, автор, інавгурація*. **Au** передавати через **ау** тільки в словах *аут, джоуль, клоун, ноу-хау, Каунас*,

Лаура, Фауст, Пауль та деяких інших (за традицією).

- Писати м'який знак після **p** в іменах по батькові: *Ігорьович, Лазарьович*.

Створювалися всі умови, щоб пропоновані норми набули чинності. Активну діяльність розгорнув Інститут української мови, інформуючи суспільство про нововведення. Однак і на цей раз процес легітимізації правопису навіть у найпростішому вияві не відбувся. Знову спрацювали майстерно апробовані раніше технології про нібито складність, архаїчність нововведень, їхню зорієнтованість не на східно-, а на західно-українську або діаспорну орфографічну традицію і т. ін. Лише через два десятиліття – 2019 року – українці одержали новий «Український правопис».

«УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС» 2019 року

У 2015 році створено Українську національну комісію з питань правопису, яка підготувала чергову редакцію «Українського правопису». 22 травня 2019 року з'явилася, а 30 червня цього року набула чинності Постанова Кабінету Міністрів України такого змісту:

«З метою забезпечення конституційних положень про державний статус української мови та уніфікації вживання правописних норм Кабінет Міністрів України постановляє:

1. Погодитися з пропозицією Міністерства освіти і науки та Національної академії наук щодо схвалення Українського правопису в новій редакції, розробленій Українською національною комісією з питань правопису.

2. Визнати таким, що втратив чинність, пункт 1 постанови Кабінету Міністрів України від 8 червня 1992 р. № 309 «Питання українського правопису» (ЗП України, 1992 р., № 6, ст. 145).

3. Міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській і Севастопольській міським державним адміністраціям сприяти використанню в новій редакції Українського правопису в діловодстві, освіті, видавничій справі, сфері телебачення і радіомовлення, інших сферах суспільного життя» [26, с. 3].

Якщо попередні редакції українського правопису зазнавали критики з боку суспільних інституцій, громадських організацій, окремих осіб, то довкола «Українського правопису» 2019 року виникли судові перипетії. Окружний адміністративний суд Києва в січні 2021 року скасував постанову Кабінету Міністрів про нову редакцію правопису на тій підставі, що в компетенції уряду нібито не входить зміна орфографічного кодексу. У березні цього року Міністерство юстиції подало апеляцію щодо скасування останнього правопису й виграло справу: у травні Шостий апеляційний адміністративний суд анулював рішення Окружного адміністративного суду Києва, за яким тягнеться шлейф сумнівних ухвал.

До «Українського правопису» 2019 року подано розлогу передмову. У ній наголошено на тому, що адміністративний контроль за дотриманням правописних стандартів, який мав місце в тоталітарній системі, відійшов у небуття, що засоби масової інформації, окремі видавництва, освітні заклади й т. ін. «почали користуватися орфографічними правилами, відмінними від офіційних». Ця негативна діяльність «дезорганізує широке коло користувачів української мови, спричиняє непевність у власній мовній компетенції, перешкоджає розширенню суспільних функцій української мови і, зрештою, розхитує мовну норму» [26, с. 5]. Перед державою постало важливе завдання – випрацювати еталон писемної мови, «яка, за слушним спостереженням Юрія Шевельова, є штучним витвором високорозвиненого суспільства, а не відтворенням почутого “з уст народу”» [там само].

Останній правопис зближує з попередніми й те, що він складається з трьох підсистем – графіки, орфографії та пунктуації. У передмові викладено історію становлення українського правопису з тим акцен-

том, що сучасна його редакція реанімує окремі норми правопису 1928 року й водночас стоїть на тих засадах, що «мову народу творить його історія: мова змінюється, і правопис має відобразити насамперед її сучасний стан», що вона «взаємодіє з багатьма мовами світу» [26, с. 8], отже, зазнає їхнього впливу. Цій гострій проблемі приділено виняткову увагу. «Якою має бути “правильна українська мова”? Чи загрожують їй іншомовні впливи, а якщо загрожують, то в якій частині мовної системи й наскільки? Яку мову ми передамо нащадкам?» – ось питання, над якими працюють мовознавці, видозмінюючи орфографічну систему [26, с. 10]. «Нова редакція правопису є кроком до розв’язання цього завдання з позицій історичної та етнографічної соборності української мови й української нації» [там само], – запевняють члени Української національної комісії з питань правопису.

«Український правопис» 2019 року передбачає чимало змін, але вони не радикальні, до того ж значний відсоток їх базується на засадах варіантності. Більшість нововведень стосується написання слів іншомовного

походження, підпорядкування їх звуковому та граматичному ладові української мови. Змінено назви двох розділів: «Правопис основи слова» на «Правопис частин основи слова», «Найголовніші правила пунктуації» на «Уживання розділових знаків». У першому розділові підрозділ «Правопис складних слів» став іменуватися «Правопис слів разом, із дефісом, окремо», що є коректним з огляду на широту спектра аналізованих у ньому орфографічних норм, як-от: написання частки **не** з дієсловами, дієприкметниками, прикметниками, займенниками, прислівниками, частки **ні** із займенниками, прислівниками, часки **би** (**б**) із дієсловами й т. ін.

Про новації, які пропонував «Український правопис» 2019 року, у суспільстві ширилися різні чутки. Прикро, що цей «рух» часто ініціювали журналісти, які б мали займатися не провокативною діяльністю, а виконувати іншу місію – об'єктивно оцінювати пропоновані орфографічні зміни. Найбільше чомусь усіх дратувало слово *индик*. Цю, за визначенням С. Єрмоленко, «фейкову модель» [6] навмисне культивува-

ли різні сили, щоб збурити громадськість і вже вкотре призупинити процес узаконення нової редакції правопису або й зовсім не допустити його. **И** справді-таки вживається на початку слів, але інших – вигука *ич!*, частки *ич який хитрий*, дієслова *икати* (‘вимовляти **и** замість **і**’) та утвореного від нього іменника *икання*, субстантивів *ирій* (‘теплі краї, куди відлітають на зиму перелітні птахи’) та *ирод* (‘дуже жорстока людина’), деяких загальних і власних назв, що походять із тюркських та інших мов: *ийбен* (‘воїн за праву справу’, ‘армія справедливості’), *ир*, *Ич-ба*, *Кім Чен Ін* [26, с. 11]. Норма щодо початкового **и**, яку передбачав «Проект найновішої редакції українського правопису», не знайшла повної підтримки.

Що ж до нововведень, які закладені в чинній редакції українського правописного кодексу, то їх можна групувати за різними критеріями. Один із них – *термін реалізації нових орфографічних норм*: для втілення одних потрібен перехідний період, тоді як інші можуть бути введені в дію відразу після узаконення без будь-яких застережень. Стосовно останніх, то вони такі:

- Упровадження норми, що стосується передавання буквою **є** звукосполучення [je] в іншомовному слові *проект* та похідних від нього утвореннях (*проекція, проектувати, проєктний*) (як і *суб'єкт, об'єкт, траєкторія*) [26, с. 157]. Цю зміну підхопили засоби масової інформації, вона активно входить у вжиток, витісняючи донедавню норму *проект*.

- Практичне застосування орфографічної норми про подвоєння букв на позначення приголосних не тільки в суфіксі **-енн-** (-ий) прикметника старослов'янського походження *священний*, а й у суфіксі похідного від нього іменника *священник* [26, с. 35]. До речі, у цьому слові мовці дуже часто робили помилку. Отож є підстави говорити, що відбулося вирівнювання норми (пор. *священник* – *письменник, спасенник*).

- Засвоєння правила написання окремо невідмінюваного числівника *пів* зі значенням «половина» з наступним іменником – загальною або власною назвою у формі родового відмінка однини (*пів аркуша, пів відра, пів години, пів літра, пів метра, пів огірка, пів острова, пів яблука, пів ями, пів*

ящика; **пів Києва, пів Європи, пів України**), щоправда, з таким застереженням: «Якщо **пів** із наступним словом у формі називного відмінка становить єдине поняття і не виражає значення половини, то їх пишемо разом: **піваркуш, південь, півзахист, півколо, півкуля, півлітра** (розм. ‘пляшка з горілкою або іншою випивкою ємністю 0,5 літра’), **півмісяць, півоберт, півовал, півострів**» [26, с. 52]. Із цією орфографічною нормою логічно пов’язана інша: разом пишемо складні прикметники, першою частиною яких є числівник, переданий словом, що має форму на приголосний (**піввідерний, півкілометровий, півкілограмовий, півлітровий**) [26, с. 58]. Уведення правила правопису невідмінюваного числівника **пів** окремо від наступного слова полегшило українську орфографію, воно відкинуло невмотивований його правопис разом з іменниками-апелятивами й з дефісом з іменниками-онімами.

- Упровадження орфографічної норми про несполучуваність частини **топ-** із числівниками [26, с. 49].

- Узаконення правила написання разом і з великої букви складноскороченого слова *Святвечір* [26, с. 48].

Другий критерій – *варіантність норм*. Варіантність, як відомо, – чуже явище для орфографії, для якої не є бажаним принцип «можна так і можна так», яка завжди зорієнтована на точність, конкретність, лаконічність. У найновішій редакції українського правопису правописна варіантність представлена таким спектром конкретних репрезентантів:

- Передавання буквосполучення **th** у словах грецького походження, які узвичаїлися в українській мові, буквами **ф** і **т**: *ана**ф**ема* й *ана**т**ема*, *ди**ф**ірамб* і *ди**т**ирамб*, *е**ф**ір* і *е**т**ер*, *ка**ф**едра* й *ка**т**едра*, *логи**ф**м* і *логи**т**м*, *мі**ф***, *мі**ф**ологія* і *мі**т***, *мі**т**ологія*; *Ага**ф**ангел* і *Ага**т**ангел*, *А**ф**іни* й *А**т**ени*, *Бори**с**фен* і *Бори**т**ен*, *Демо**с**фен* і *Демо**т**ен*, *Мар**ф**а* й *Мар**т**а*, *Фессалія* й *Тессалія* та ін. [26, с. 156].

- Передавання в деяких словах, що походять із давньогрецької та латинської мов, буквосполучення **au** через **ау** та **ав**: *ауди**є**нція* і *авді**є**нція*, *ауди**т**орія* і *авді**т**орія*,

лауреат і *лавреат*, *пауза* й *павза*, *фауна* й *фавна* [26, с. 162].

- Передавання звука [g] у прізвищах та іменах людей шляхом адаптації до звукового ладу української мови – літерою **г** (*Вергілій*, *Гарсія*, *Гегель*, *Георг*, *Гете*, *Грегуар*, *Гуллівер*) і шляхом імітації іншомовного [g] – буквою **г** (*Вергілій*, *Гарсія*, *Гетель*, *Георг*, *Гете*, *Грегуар*, *Гуллівер* та ін.) [26, с. 156]. Ця норма постає як конкретизований варіант тієї, яка зафіксована в «Українському правописі» 1990 та 1993 рр.: «У власних назвах іншомовного походження етимологічний **g** згідно з усталеною традицією вимовляється як **г**; проте збереження **g** у вимові не є порушенням орфоепічної норми. Отже, правильною є вимова: *Гданськ* і *Гданськ*, *Гренландія* й *Гренландія*, *Гібралтар* і *Гібралтар*; *Гарібальді* й *Гарібальді*, *Гете* й *Гете*» [26, с. 20; 25, с. 17].

- Уживання початкових голосних **і** та **и** в іменниках-апелятивах *ірій* і *ирій*, *ірод* й *ирод* [26, с. 117].

- Закріплення закінчень **-у**, **-а** (у твердій та мішаній групах), **-ю**, **-я** (у м'якій групі) за іменниками другої відміни чоловічого

роду, які є назвами населених пунктів і не містять у своєму складі суфіксів **-ськ-**, **-цьк-**, **-ець-**, **-ів-** (**-їв-**), **-ев-** (**-єв-**), **-ов-**, **-ин-** (**-ін-**), **-ач-** (**-яч-**), **-ич-** та формантів **-бург-**, **-град-**, **-піль-** (**-поль-**), **-мир-**, **-слав-**, **-фурт-**: *Амстердаму й Амстердама, Гомелю й Гомеля, Лондону й Лондона, Мадриду й Мадрида, Парижу й Парижа, Чорнобілю й Чорнобиля* [26, с. 117].

- Закріплення флексій **-і** та **-и** за іменниками 3 відміни однини родового відмінка, що закінчуються на **-ть** (*гідності й гідности, незалежності й незалежности, радості й радосту, смерті й смерту, честі й честу, хоробрості й хоробросту*), а також за словами *кров* (*крові й крову*), *любов* (*любові й любову*), *осінь* (*осені й осени*), *сіль* (*солі й соли*), *Білорусь* (*Білорусі й Білоруси*), *Русь* (*Русі й Руси*) [26, с. 128].

- Уживання закінчень **-ьові**, **-ю** та **-еві** в прізвищах *Іваньо*, *Дідуньо* в давальному й місцевому відмінках [*Іваньо – Іваньові (-ю, -еві)*, по *Іваньові (-ю, -еві)*, *Дідуньо – Дідуньові (-ю, -еві)*, на *Дідуньові (-ю, -еві)*] [26, с. 168]. В «Українському правописі»

1993 року нормативними визнано закінчення *-ьові, -ю* [25, с. 105].

- Закріплення за теонімом *Христос* варіантних форм кличного відмінка (*Христе, Христé, рідко Христóсе*) [26, с. 124].

- Закріплення закінчення *-е* та *-у* в кличному відмінкові за іменем *Олег (Олеже й Олегу)* [26, с. 123].

- Закріплення форми кличного відмінка за загальною назвою та прізвищем, що функціонують як звертання (*друже Максименку, колего Євгене Онищуку, пане Ковалю*), або закріплення за загальною назвою форми кличного відмінка, а за власною – форми кличного відмінка, омонімічної з називним відмінком (*друже Максименку й друже Максименко, колего Євгене Онищук, пане Ковалю і пане Коваль*) [26, с. 124].

- Уживання префіксів **архі-** й **архи-** в назвах церковних звань, титулів та чинів (*архимандрит і архімандрит, архиєрей і архієрей, архистратиг і архістратиг* та ін.) [26, с. 38].

- Уживання на початку речення або слова перед буквою на позначення приголосного прийменників **У**, **В** і початкових **У**, **В** (*У лісі пахло квітами*, *Угорі яскраво сяяло сонце*, *Унаслідок зливи пошкоджено дерево* і *В лісі пахло квітами*, *Вгорі яскраво сяяло сонце*, *Внаслідок зливи пошкоджено дороги*) [26, с. 25].

Можна вирізнити ще й такий критерій, як *неваріанті орфографічні зміни*. Вони зафіксовані в усіх розділах чинного правопису та представлені широким діапазоном конкретних правописних репрезентантів, а саме:

- Уніфікування правила написання слів разом із першими іншомовними частинами на голосний і приголосний: *абро-*, *авіа-*, *авто-* ('само', 'автоматичний'), *агро-*, *аеро-*, *аква-*, *алко-*, *арт-*, *астро-*, *аудіо-*, *біо-*, *боди-*, *боді-* (перед голосним), *веб-*, *геліо-*, *гео-*, *гідро-*, *дендро-*, *екзо-*, *еко-*, *економ-*, *етно-*, *євро-*, *зоо-*, *ізо-*, *кібер-*, *мета-*, *метео-*, *моно-*, *мото-*, *нарко-*, *нео-*, *палео-*, *пан-*, *пара-*, *поп-*, *прес-*, *псевдо-*, *смарт-*, *соціо-*, *теле-*, *фіто-*, *фолк-* (фольк-), *фоно-* та ін.: *аброморфема*, *авіарейс*, *автовідповідач*, *агробізнес*, *аерометод*, *акватехніка*, *алко-*

тест, артринок, астрокорекція, аудіоальбом, біоцикл, бодибілдінг, бодіарт, вебсторінка, геліоцентр, геополітика, гідропарк, дендропарк, екопродукти, економклас, етногурт, єврозона, зоосад, кібермашина, метамова, метеостанція, моновистава, мотокрос, наркобізнес, неомодерніст, пан-американський, параолімпієць, попмузика, попгурт, пресконференція, псевдонаука, соціосфера, телехроніка, фітотерапія, фолкгурт, фолькмузика, фонозапис; так само слова з питомими компонентами іно- (інішо-, інако-), лже-: іновірець, інішовірець, інакодумець; лжепророк; 2) із першою іншомовною частиною, що вказує на кількісний вияв чого-небудь: архи-, архи-, блиц-, гіпер-, екстра-, макро-, максі-, міді-, мікро-, міні-, мульти-, нано-, полі-, преміум-, супер-, топ-, ультра-, флеш-: архіскладний, архішахрай, архидиякон, блицновини, блицопитування, гіперзвук, гіпермаркет, екстраклас, макромолекула, макроекономіка, максіодяг, мідіодяг, мікроорганізми, мікрохвилі, мікрочастинка, мініблок, мінідиск, мінікомп'ютер, мультимільйонер, нанокomp'ютер, наночастинки, полісахариди,

полімотивація, преміумклас, супермаркет, супермодель, супермодний, топменеджер, топмодель, ультразвук, ультрамодний, флешінтерв'ю; 3) із першою частиною *анти-, віце-, екс-, контр-, лейб-, обер-, штабс-, унтер-*: *антивірус, віцепрем'єр, віцеконсул, ексчемпіонка, ексміністр, експрезидент, контрадмірал, контрудар, лейбгвардієць, лейбмедик, обермайстер, оборофіцер, оберлейтенант, оберпрокурор, штабскапітан, унтерофіцер.* До цих трьох правил додано примітки: із власними назвами та абрєвіатурами виділені частини пишемо з дефісом: *пан-Європа; псевдо-ФОП; Супер-Шмідт, міні-ПК; екс-Югославія; анти-АВН* [26, с. 48–49]. Підставою для такої правописної норми слугує те, що аналізовані іншомовні частини не набули статусу автономних лексем. Вони протиставлені компонентам *бізнес, блок, дизель, допінг, компакт, крекінг, піар, фан, фітнес; альфа, бета, дельта; генерал, прем'єр; кіловат, мегават; норд* та ін., які є самостійними кодифікованими лексемами й пишуться з дефісом: *бізнес-план, блок-система, дизель-мотор, допінг-контроль, компакт-диск, крекінг-*

процес, піар-кампанія, фан-клуб, фітнес-клуб; альфа-розпад, бета-промені, дельта-частинка; генерал-майор, прем'єр-міністр; кіловат-година, мегават-година; норд-вест [26, с. 53–54]. До речі, норми про дефісне написання складних іменників, першою частиною яких є назви букв грецького алфавіту, у попередніх виданнях не було. Окремо слід сказати про складний іменник *член-кореспондент*, який вилучено з переліку складних іменників із другою відмінюваною частиною [26, с. 33] і перенесено до розряду слів з обома відмінюваними частинами (*члена-кореспондента, членові [-у]-кореспондентові [-у], членом-кореспондентом, на членові [-у]-кореспондентові [-у]*) [26, с. 53].

- Уведення орфографічної норми про правопис із дефісом складних іменників, які постали на базі двох самостійних слів за допомогою сполучного голосного *о* (*Австро-Угорщина, монголо-татари, угро-фіни*) [26, с. 54]. Специфіка цих слів полягає в тому, що вони не становлять єдиного поняття. Складні субстантиви – назви одиниць вимірювання *людинодень* і *тоннокілометр*,

які писалися з дефісом [25, с. 33], уведено до розряду слів, що пишуться разом, оскільки утворені за допомогою сполучного голосного **о** з двох іменникових основ [26, с. 52].

- Закріплення закінчення **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій групі) за іменниками другої відміни чоловічого роду, які є назвами населених пунктів і містять у своєму складі суфікси **-ськ-**, **-цьк-**, **-ець-**, **-ів-** (**-їв-**), **-ев-** (**-єв-**), **-ов-**, **-ин-** (**-ін-**), **-ач-** (**-яч-**), **-ич-** та форманти **-бург-**, **-град-**, **-піль-** (**-поль-**), **-мир-**, **-слав-**, **-фурт-**: *Бердянська, Луцька, Кременця, Тетерева, Києва, Харкова, Колгуєва, Батурина, Бахмача, Гадяча, Галича, Піттсбурга, Миргорода, Борисполя, Житомира, Ярослава, Франкфурта* [26, с. 114].

- Поповнення розряду іменників середнього роду другої відміни, які мають у давальному відмінкові однини варіантні закінчення **-у**, **-ю** та **-ові**, **-еві** (*лиху – лихові, місту – містові, серцю – серцеві*), лексичною одиницею *озеро* (*озеру – озерові*) [26, с. 119].

- Диференціювання закінчень **-а**, **-у** в іменникові феномен: *феномена* (особа), *феномену* (явище) [26, с. 118; пор.: 13, с. 804].

- Уведення правила у вигляді винятку про можливі варіантні закінчення **-у** та **-ові** в прізвищах на зразок *Василишин, Волошин, Семеншин, Яковшин, Ільїн (Василишину – Василишинові, Волошину – Волошинові, Семеншину – Семеншинові, Яковшину – Яковишинові, Ільїну – Ільїнові)* [26, с. 119].

- Закріплення за іменниками *гер, сер, сір* форми кличного відмінка, омонімічної з називним відмінком [26, с. 124].

- Уналежнення іменника *хабар* до м'якої групи (*хабар – хабаря*) [26, с. 99; пор.: 13, с. 815].

- Закріплення закінчення **-ів** у родовому відмінкові множини за іменником *тато* [*таті́в* (множина *таті́*) і *та́тів* (множина *та́ти*)] на відміну від раніше чинної норми про варіантне закінчення **-ів** та нульове закінчення (*та́тів* і *тат*) [26, с. 125; 25, с. 75].

- Зарахування імен *Ігор* та *Лазар* до іменників м'якої групи на **-р**, які мають у кличному відмінкові закінчення **-ю** (замість **-е**) (*Ігорю, Лазарю*) [26, с. 99, 104, 172–173]. Від них утворено чоловічі імена по батькові *Ігорьович, Лазарьович* [26, с. 41].

- Закріплення закінчення **-а (-я)** в родовому відмінкові за всіма чоловічими прізвищами II відміни на відміну від деяких співвідносних загальних назв: *Куліш* – *Куліша* (куліш – кулішу), *Мороз* – *Мороза* (мороз – морозу), *Коровай* – *Корова* (коровай – короваю), *Рись* – *Рися* (ришь – риси) [26, с. 168].

- Уведення правила вживання закінчення **-у** в абстрактних іменниках другої відміни чоловічого роду, що називають віртуальні (соціальні та ін.) мережі: *інстаграму*, *телеграму*, *фейсбуку*, *ютубу* й под. [26, с. 115].

- Вирізнення правила творення за допомогою продуктивного суфікса **-к-(а)**, менш уживаних суфіксів **-иц-(а)** та **-ин-(а)**, рідковживаного суфікса **-ес-(а)** й ін. від іменників чоловічого роду іменників на означення осіб жіночої статі: *авторка*, *дизайнерка*, *директорка*, *редакторка*, *співачка*, *студентка*, *фігуристка*; *верстальниця*, *набірниця*; *кравчиня*, *плавчиня*, *бойкиня*, *майстриня*, *лемкиня*; *дияконеса*, *патронеса* [26, с. 39–40]. Про останній правопис актив-

но заговорили й тому, що він «канонізував» фемінітиви.

- Заміна вживання форм **двох-, трьох-, чотирьох-** на форми **дво-, три-, чотири-** у словах на зразок *двохелектричний – двоелектричний, двохсистемний – двосистемний, двохосьовий – двоосьовий, чотирьохактний – чотириактний* відповідно до нової норми про вживання перед наступним приголосним, голосним і **й** у складних прикметниках та іменниках числівникової основи **дво-, три-, чотири-** [26, с. 46–47]. Числівникові форми **двох-, трьох-, чотирьох-** є нормативними у структурі порядкових числівників *двісті, триста, чотириста; дві тисячі, три тисячі, чотири тисячі, два мільйони, три мільйони, чотири мільйони (двохсотий, трьохтисячний, чотирьохмільйонний)* та складних іменників на **-річчя** (*двохсотріччя, трьохсотріччя, чотирьохсотріччя*) [там само].

- Уточнення правила відмінювання географічних назв із прикметниковими закінченнями (*Борове – Борового, Рівне – Рівного, Рівному, у Рівному*): «Від відприкметникових українських назв населених пунктів з

кінцевим **-е** на зразок *Гаркушине, Рівне, Сватове, Синельникове*, що відмінюються за зразком прикметників у формі середнього роду, слід відрізняти подібні за оформленням назви з кінцевим **-о** (рідковживані в українській мові, але поширені в інших слов'янських мовах) на зразок *Бородіно, Гнезно, Косово, Молодечно, Сарасво, Шереметьєво*, що відмінюються як іменники середнього роду II відміни [*Дубно, Дубна, Дубном, у Дубні. – М. С.*].., та з кінцевим **-а**, що відмінюються як іменники жіночого роду I відміни: *Сміла, Сміли, Смілі, Смілою, у Смілі*» [26, с. 189].

- Уведення нового правила правопису білоруських та російських імен: їх за традицією не транслітерують, а передають українськими відповідниками (*Артем, Микола, Олександр, Семен, Віра, Катерина, Світлана*). Указано й на те, що винятки становлять тільки узвичаєні імена деяких білоруських письменників та діячів культури (*Алесь Адамович, Пятрусь Бровка, Ригар Бородолін* та ін.) [26, с. 175]. Ця правописна практика поширена й на географічні назви (*Малоярославець, Новосибірськ, П'ятигорськ* [26,

с. 193], *Ясна Поляна* [26, с. 194]). Змінено прикметникове закінчення **-ой** на **-ий** у російських прізвищах: *Донський, Крутий, Луговський, Полевий, Соловйов-Сєдий, Босий, Трубецький* (але: *Толстой*) [26, с. 178].

• Конкретизація підрозділу «Невідмінювані іменники іншомовного походження». Зокрема, до розряду змінюваних уналежнено жіночі імена, що закінчуються на губний або м'який приголосний: *Ізабель – Ізабелі, Етель – Етелі, Жізель – Жізелі, Зейнаб – Зейнабі, Мішель – Мішелі, Ніколь – Ніколі, Сесіль – Сесілі, Руф – Руфі*. Вирізнено особливості відмінювання всіх складників у двої полікомпонентних іменах та прізвищах, за винятком тих, які є невідмінюваними: *Жана-Жака; Марі-Сесілі, Марії-Антуанетти; Артура Конана Дойла; Карла Густава Еміля Маннергейма; Клода Жозефа Руже де Ліля; Хуана Карлоса Альфонсо Віктора Марії де Бурбона*. Це правило поширене на чоловічі форми арабських, перських, тюркських імен із компонентами, що вказують на різні стосунки, становище й т. ін.: *Ахмедом Гасаномогли, у Мамеда-заде, з Кемалем-пашею, у Мірзи-хана*. Виняток становлять жіночі фо-

рми азербайджанських імен по батькові з компонентом **кизи**: до *Зульфії Мурад-кизи*, з *Фатімою Гасан-кизи* і под. [26, с. 166].

- Уточнення орфографічної норми про збереження подвоєння букв на позначення приголосних у власних назвах іншомовного походження (*Андорра*, *Бессемер*, *Голландія*, *Марокко*) та в загальних назвах, що постали на їхній базі за допомогою афіксів (*андоррець*, *бессемерівський*, *голландський*, *марокканець*), такою інформацією: «У загальних назвах, утворених від власних назв без додавання афіксів, букви на позначення приголосних не подвоюємо: *ват* (пор. *Ватт*), *бекерель* (пор. *Беккерель*), *гаус* (пор. *Гаусс*) [26, с. 158].

- Унесення змін до правила чергування прийменників **І** та **Й**, **У** й **В**, а саме: після букв **й**, **я**, **ю**, **є**, **ї** вживають єднальні сполучники **І** або **ТА** [*Нехай збудуться твоя і моя мрії*; *Юнак грає і (та) співає*; *Випускники висловили свої найпотемніші мрії і (та) обережні прогнози*]; **В** уживають перед абрєвіатурою, у назві першої букви якої вимовляють голосний [**в** *НБУ* (**в** *ен бе у*), **в** *МВФ* (**в** *ем ве еф*)], після скороченого слова

на приголосний, яке вимовляють повністю з кінцевим голосним [1990 р. (року) *в місті сталася незвичайна подія*]. Деталізовано й такий орфографічний момент: після слова з кінцевим голосним у дієсловах, прикметниках (дієприкметниках), прийменниках та прислівниках перед **В** пишемо префікс **В-** (*Гості **в**війшли до зали; Діти **в**вічливі; Дитина **в**ві сні посміхається; Вони **в**вісьмох вийшли на Говерлу*) [26, с. 26, 27, 29].

В оновленому вигляді в останній редакції «Українського правопису» представлено *пунктуацію*. Уведено структурні підрозділи («Скісна риска (/)», «Комбіноване вживання розділових знаків», «Правила рубрикації тексту і розділові знаки для оформлення пунктів переліку»), яких не було в попередніх виданнях, запропоновано рубрики до структурних підрозділів, назви яких, на жаль, не уніфіковано: «Кома» (I. «Кома в простому реченні», II. «Кома в складному реченні»), «Крапка з комою» (I. «Крапка з комою у простому реченні», II. «Крапка з комою у складному реченні»), «Двокрапка» (I. «У простому реченні», II. «У складному реченні»), «Тире» [I. «У простому реченні», II. «У

складному реченні», III. «У простому і складному реченнях (у деяких стилістичних фігурах)»]. З-поміж найосновніших змін вирізано такі:

- Визначення функційного простору скісної риски як розділового знака:

1. Закріпленість за офіційно-діловим та науковим стилями як розділового знака між однорідними членами речення та в інших подібних випадках у значенні, близькому як до єднального (=і), так і до розділового (=або) сполучників (із можливістю переважання в різних контекстах то одного, то іншого з цих значень): *складна інтонація оклику / питання; тенденції до синтетизму / аналітизму; системність / несистемність мовних явищ* (з мовознавчої літератури). Наголошено також на вживанні комбінованого єднально-розділового сполучника **і/або**, рідше **та/або** (без відступів до і після скісної риски): *порушення авторського і/або суміжних прав; «Типова освітня програма підвищення кваліфікації голів і/або членів правління об'єднань співвласників багатоквартирних будинків»; Війна і/або поезія?* (назва газетної публікації). Такі сполучення мо-

жуть набувати усталеності, наближатися до складених слів і писатися з дефісом: *купівля / продаж* і *купівля-продаж*, *категорія істот / неістот* і *категорія істот-неістот* (у мовознавстві). У такому разі скісна риска переходить з розряду пунктуаційних знаків до розряду нелітерних орфографічних знаків.

2. Позначення співвідношення яких-небудь величин, параметрів: *співвідношення курсу гривня / долар*.

3. Використання у скорочених словосполученнях або складних словах: *п/в* (поштове відділення), *р/р* (розрахунковий рахунок), *х/к* (холодного копчення), *п/п* (по порядку: № п/п), *к/т* (кінотеатр), *с/г* (сільськогосподарський), *т/к* (телеканал); *км/год* (кілометр на годину), *Ф/м* (фарад на метр) та ін. [26, с. 93, 248–249].

• Уточнення позицій, у яких крапку не ставимо, а саме: 1) на титульних аркушах книжок, журналів, після імені та прізвища автора, назви твору, назв видавництва й місця видання та ін. [26, с. 198]; 2) після цитати або іншої текстової ілюстрації перед прізвищем автора чи вказівкою на інше їхнє

джерело, наведене в дужках, якщо відповідне речення подано в рядок, крапку ставимо після дужок. Крапку після таких дужок ставимо в самому кінці речення й тоді, коли після цитати перед дужками вже стоять такі розділові знаки, як знак питання, знак оклику, три крапки; якщо ж указівку на автора (джерело) наведено нижче (у дужках чи частіше без них), зокрема в епіграфах, то після цитати ставимо крапку, а після такої вказівки її не ставимо. Наприклад, епіграф до роману О. Гончара «Твоя зоря»:

Твоя зоря – твоя судьба.

З народних уст;

3) у графічних скороченнях, утворених стягненням звукового складу слова: *грн* (гривня), *крб* (карбованець), *млн* (мільйон), *млрд* (мільярд) і под. [26, с. 198–199].

• Конкретизація правила вживання крапки в кінці самостійних вставлених речень у дужках: *Днина чудова. (Тепер у нас така погода, якої, здається, ціле літо не було.) Ми підіймаємось все вище та вище* (М. Коцюбинський) [26, с. 244]. Це стосується також поданих у дужках зауважень, приміток у межах певної цитати на зразок:

Куреннями в Січі звалися великі, довгі хати, в яких жили запорожці (примітка наша. – Ред.), «... (курсив мій. – Упоряд.)...» і под. [26, с. 254].

- Удокладнення окремих позицій уживання знака питання, а саме: 1) у кінці вставленого речення або після вставленого слова (словосполучення), вимовленого з питальною інтонацією: *А я замурував був у хижі дочку від Германії [Німеччини], то в управі так шмагали, що – вірите? – шкура на мені полопалася* (О. Гончар); 2) для відтворення не вимовленої одним зі співрозмовників репліки діалогу, тобто «німого запитання»: – *Навіщо вам треба було це робити? – ???* [26, с. 201].

- Уточнення правила, що стосується вживання / невживання ком між двома або кількома однорідними і неоднорідними прикладками: 1) кому ставимо між однорідними прикладками, що характеризують предмет із якогось одного боку або вказують на різні близькі, суміжні його ознаки, напр.: *Поет, прозаїк-оповідач, драматург, перекладач, історик і теоретик літератури, критик, фольклорист, громадський діяч – він*

[І. Франко] в усьому був однаково сміливий, самобутній і сильний (М. Рильський) – це сфери діяльності І. Франка; доктор філологічних наук, професор І. Петренко (науковий ступінь і вчене звання); Герой України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, заслужений діяч науки і техніки України Г. Ткачук (почесні звання й відзнаки); 2) якщо ж прикладки характеризують предмет цілком очевидно з різних боків, вони не є однорідними й між ними не ставимо коми: завідувач кафедри української мови доктор філологічних наук І. Петренко (посада й науковий ступінь); чемпіонка України з художньої гімнастики студентка М. Заруба; 4) у разі поєднання в одному ряду однорідних та неоднорідних прикладок відповідно розставляють і розділові знаки: завідувач кафедри української мови доктор філологічних наук, професор І. Петренко; професор, член-кореспондент Національної академії медичних наук України полковник медичної служби М. Іваницький. Прикладки, які займають постпозицію щодо іменника, відокремлюють комами незалежно від їхнього змістового навантаження: І. Пет-

ренко, завідувач кафедри української мови, доктор філологічних наук, професор [26, с. 204–205].

- Зміна правил уживання коми й тире в межах речення із випущеними членами. Ідеться, зокрема, про синтаксичні конструкції такої будови: *З одного боку, це ніби й не так, а з другого* [на наш погляд, доречніше *іншого*. – М. С.], – *факти частково підтвердилися* [26, с. 249]. В аналізованих реченнях вставний компонент традиційно відокремлюють за допомогою тире. До речі, укладачі правопису також послуговуються й цією нормою, що ілюструє така синтаксична структура з «Передмови»: *Пошук балансу між системними параметрами сучасної мови, з одного боку, і різночасовими прикметами української мовної традиції, з другого – найскладніше із завдань, що постане перед творцем національного правопису на кожному з етапів його розвитку* [26, с. 10].

- Уточнення правила вживання після прямої мови коми, знака оклику, знака питання або трьох крапок і тире такою інформацією: «Якщо слова автора ... починаються словами *так, ось, що, ось як*, то в таких ви-

падках, де після прямої мови мали б стояти кома й тире, ставимо тільки тире: “Треба завжди бути чесним – так казала дітям ма-ти”» [26, с. 250].

- Конкретизація змісту правил, що стосуються особливостей використання розділових знаків для оформлення цитат, зокрема позначення пропусків на початку їх [26, с. 253–254]: 1) якщо цитату подано як пряму мову після двокрапки, перше слово після крапок слід писати з малої літери [*Про цей переклад «Іліади» І. Франко сказав: “<...> се не популяризований, але справді націоналізований наш український Гомер <...>”* (О. Кундзіч)]; 2) якщо ж цитату представлено як пряму мову, але на початку речення перед авторськими словами, то перше слово в ній після крапок слід писати з великої букви («*<...> Іноді словник Грінченка збивається своїм характером на словник тлумачний, не даючи російських відповідників до українських слів, а обмежуючись поясненням останніх російською мовою <...>», – зауважував М. Рильський*).

- Унесення конкретних змін щодо правил уживання дужок та лапок. Рекомен-

довано користуватися, крім традиційних заокруглених (), квадратними [] та кутовими, або ламаними < >, дужками. Сфера зосередження квадратних дужок – науковий та офіційно-діловий стилі, які вимагають особливої точності й однозначності розуміння. Ці дужки ставимо в таких позиціях: 1) для розмежування в реченні внутрішніх (круглих) і зовнішніх (квадратних) дужок; 2) для вставлення в текст цитати того або того пояснення: *Хочемо ми чи не хочемо, логіка подій і певних соціальних процесів* [пропуск. – Упор.] *ми мусимо це визнати; до Р[іздва Х[ристового]* (з коментарів і вставок упорядника до видання творів М. Хвильового 1990 р.); 3) для вказування на зроблений пропуск у тексті цитати – за допомогою трьох крапок, поставлених у дужки такої форми, з інтервалом з обох боків дужок (у текстах загального призначення для цього достатньо тільки вживання трьох крапок). Кутові дужки з трьома крапками всередині них і з відступами між знаками з обох боків ставимо на місці пропуску в тексті цитати у спеціальних текстах [26, с. 245–246].

Рекомендовано послуговуватися поряд із кутовим лапками « », або лапками-лялінками, і такими: “ ”, „ “, „ ”. На письмі (у рукописних текстах) «лапки-лапки» традиційно використовують у формі „ ”. Як і дужки, лапки диференційовано на зовнішні та внутрішні. У функції перших пропонувано вживати кутові лапки (« »), а у функції других – «лапки-лапки» („ ” та ін.): *«Це мій “Кобзар”»*, – сказав він. Якщо ж із певних причин не вдається використовувати зовнішні і внутрішні лапки різної форми, то в кінці прямої мови або цитати лапки одного виду в безпосередній близькості не повторюються. Не можна писати, наприклад: *«Це мій «Кобзар»»*, – сказав він. Лапки, що виділяють якесь слово (кілька слів) у кінці прямої мови або цитати, зберігаються перед зовнішніми закритими лапками тієї самої форми, коли між ними стоїть знак оклику, знак питання або три крапки: *«Ти дивишся телефільм «Роксолана»?»* – спитав він товариша [26, с. 246–247].

Заслуговує на особливу позитивну оцінку структурний підрозділ «Правила рубрикації тексту і розділові знаки для оформлен-

ня пунктів переліку». Вони стануть у пригоді багатьом, а особливо тим, хто має стосунок до сфери документообігу [26, с. 255–256].

ВИСНОВКИ

У добу незалежності ухвалено три редакції орфографічного кодексу – 1990, 1993, 2019 рр. Кожна з них стала логічним продовженням попередньої, а всі вони органічно пов'язані з важливою для материкової України й діаспори правописною системою 1928 року. Суспільство бурхливо реагувало на орфографічні нововведення, що спричинило в нашій державі правописний хаос, який відчутно заявляє про себе й сьогодні у різних сферах буття. Одним із сучасних першочергових завдань є створення єдиного правопису для всіх українців світу, що постане, як уже наголошувалося, важливим консолідувальним чинником нації.

SUMMARY

SPELLING PRACTICE OF THE INDEPENDENCE ERA

The given research is devoted to formation specificity of the Ukrainian orthographic code during the Independence period. The methods of “Ukrainian spelling” of 1990 (1993, 2019) has been clarified in succession. We also logically elaborated the system of innovations within a projection on the developed tradition, standing on the base that language changes, therefore the spelling code should adhere to the established norms, simultaneously reflecting its up-to-date condition. The focus lies in interpreting the spelling changes of 1990 and 2019, as the spelling code of 1993 did not involve drastic changes. The system of all the latest innovations is analysed in detail. They are classified according to such criteria as terms of the new spelling standards implementation (to be exact, the pronunciation and spelling of words pro- iekt, sviashchennyi, Sviatvechir, piv vidra, piv Kyieva, piv yashchyka, pivostriv, pivlitrovyi), alternative norms (kafedra / katedra, audytoriia

/ avdytoriia, Hete / Getu, Londona / Londonu, Ivanovi / Ivanevi, arkhymandryt / arkhimandryt, etc.). It is about non-alternative norms as well (they are related to spelling of parts of the word base, inflections of declension words, words of foreign origin and proper names, and usage of punctuation). Systematized material on graphics, spelling and punctuation serves as a specific kind of guide for those who will study the dynamics of the newest spelling rules. In-depth attention was given to the response of Ukrainian society in the form of teachers, scientists, writers, and media workers on spelling innovations of different years, especially of 1990 and 1993. The spelling discussions posted on the pages of various newspapers (particularly in "Radianska osvita", "Osvita", "Literaturna Ukraina"), and diverse suggestions received either from people or from institutions got all-embracing highlight. Views of Ukrainian and foreign linguists (O. Taranenko, A. Buriachok, D. Barannyk, L. Poliuha, I. Yushchuk, S. Yermolenko, P. Chuchka, D. Horniatkevych, M. Shtal, Yu. Shevelov) on spelling problems were under the scrupulous analysis, they contributed to the formation of its

latest edition. It was proved that the spontaneous critique of the orthographic system gradually acquired a constructive point, relying not only on intra- but also on extralingual factors. The issue of the modern alphabet war in Ukraine as well as reasons of its occurrence and negative impact on the spiritual and cultural progress of our country have not remained outside the research. The “Project of the Latest Edition of the Ukrainian Orthography” was logically accentuated on. It made a great impression on the society, though was not legitimized. The emphasis is on the fact that one of the current priorities lies in creating a single spelling model for Ukrainians within the mainland Ukraine and in diaspora. We are confident on the point it will function as an important consolidating factor of the nation.

Key words: *“Ukrainian spelling” of 1990 (1993, 2019), spelling standard, basic principles of spelling code, reformation of the orthographic system, “Skrypnyk’s” spelling code, a single spelling model for all Ukrainians in the world.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ажнюк Б. М. Український правопис в оновленому виданні. *Українська мова і література в школі*. 1990. № 2. С. 74–75.
2. Баранник Д. Х. Про загальну концепцію і структуру нової редакції українського правопису. *Мовознавство*. 1995. № 1. С. 14–16.
3. Бурячок А. А. Про концепцію нової (остаточної) редакції українського правопису. *Мовознавство*. 1995. № 1. С. 16–19.
4. Горняткевич А. (Виступ). *Мовознавство*. 1995. № 1. С. 29–31.
5. Єрмоленко С. Я. Зміни закономірні, поступові, але не революційні. *Мовознавство*. 1995. № 1. С. 32–34.
6. «Индик» – це фейк – голова комісії з підготовки нової редакції українського правопису. *Радіо Свобода*. 2019. 28 трав. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-indyk-pravopys/29968706.html> (дата запиту: 03.03.2021).

7. Історія українського правопису XVI–XX століття : хрестоматія / упоряд. : В. В. Німчук, Н. В. Пуряєва. Київ : Наук. думка, 2004. 582 с.
8. Кравченко О. Маски знято, або Як мовознавство підмінюють політиканством. *Радянська освіта*. – 1990. – 29 черв. – С. 2.
9. Кравченко О. Рятуйте «Сирію»! *Радянська освіта*. 1990. 18 трав. С. 1.
10. Никончук М. Для кардинальних змін нема підстав. *Радянська освіта*. 1990. 15 черв. С. 2.
11. Німчук В. В. Проблеми українського правопису XX – початку XXI ст. ст. / НАН України, Ін-т укр. мови. Київ : [б. в.], 2002. 112 с.
12. Новий український правопис: яким йому бути? *Радянська освіта*. 1990. 15 черв. С. 1, 2–3.
13. Орфографічний словник української мови / упоряд. : С. І. Головащук, М. М. Пещак, В. М. Русанівський, О. О. Тараненко. К. : Довіра, 1994. 864 с.

14. Панько Т., Терлак З., Захлюпана Н., Білоус М., Пілецький В., Ощіпко І. На Україні Сирії нічого не загрожує. *Радянська освіта*. 1990. 15 черв. С. 3.
15. Полюга Л. М. Думки з правопису нового українського правопису 1996 р. *Мовознавство*. 1995. № 1. С. 11–14.
16. Пономарів О. А я за зміни. *Радянська освіта*. 1990. 15 черв. С. 3.
17. Право писати неправильно. *Літературна Україна*. 1991. 15 серп. С. 3
18. Просимо прислухатися! Відкритий лист до міністра народної освіти УРСР. *Освіта*. 1991. 18 черв. С. 2.
19. Рожченко З. Реформа... похапцем. *Радянська освіта*. 1990. 18 трав. С. 1.
20. Русанівський В. Ще одна азбучна війна? *Освіта*. 1991. 18 черв. С. 2.
21. Сабадаш І. А слід би прислухатися... *Радянська освіта*. 1990. 15 черв. С. 3.
22. Тараненко О. О. Лінгвістичний і соціальний комплекс проблем навколо сучасного українського правопису. *Мовознавство*. 1995. № 1. С. 3–8.

23. Український правопис. 2-ге вид., випр. й доп. Київ. : Вид-во АН УРСР, 1960. 272 с.
24. Український правопис / АН УРСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. 3-ге вид., випр. й доп. Київ : Наук. думка, 1990. 240 с.
25. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Інститут української мови. 4-е вид., випр. й доп. Київ : Наукова думка, 1994. 240 с.
26. Український правопис / НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні; Інститут української мови; Український мовно-інформаційний фонд НАН України. Київ : Наукова думка, 2019. 392 с.
27. Чучка П. П. З приводу підготовки нової редакції «Українського правопису». *Мовознавство*. 1995. № 1. С. 22–26.
28. Шевельов Ю. Про критерії в питаннях українського офіційного правопису. *Мовознавство*. 1995. № 2–3. С. 3–9.
29. Штець М. Пропозиції словацьких українців до підготовки нової редакції

- «Українського правопису». *Мовознавство*. 1995. № 1. С. 1.
30. Щітківська Т. Азбучна війна? Як створювали новий український правопис. *Літературна Україна*. 1991. 15 серп. С. 2–3.
31. Щітківська Т. Право писати неправильно: реформа нового правопису очима редактора книжкового видавництва. *Освіта*. 1991. 24 трав. С. 2.
32. Ющук І. П. Правопис повинен бути стабільним, але... *Мовознавство*. 1995. № 1. С. 9–11.

ЗМІСТ

Передмова	3
Важливі віхи історії українського правопису	5
«Український правопис» 1990 року	10
«Український правопис» 1993 року	31
Проект найновішої редакції українського правопису	47
«Український правопис» 2019 року	52
Висновки	86
Summary	87
Список використаної літератури	90

Степаненко Микола Іванович

Наукове видання

ПРАВОПИСНА ПРАКТИКА ДОБИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Підписано до друку 27.11.2020 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Гарнітура «Minion Pro»
Друк різнографічний. Ум.-друк. арк. 2,3.
Зам. № 2045